

PAPER DETAILS

TITLE: KUTB'UN HÜSREV Ü SIRIN MESNEVISİNDEKİ TÜRKÇE ADLARIN KAVRAM
ALANLARINA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

AUTHORS: Mehmet ÖZEREN,Asiye ÇINAR

PAGES: 35-48

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2983051>

KUTB'UN HÜSREV Ü ŞİRİN MESNEVİSİNDEKİ TÜRKÇE ADLARIN KAVRAM ALANLARINA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ¹

Özet

12. yüzyılda Genceli Nizamî tarafından Farsça yazılan Hüsrev ü Şîrîn adlı mesnevi, 14. yüzyılın ilk yarısında Kutb mahlaslı bir şair tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bu eserin söz varlığının ele alınması, 14. yüzyıldaki Türkçenin durumu hakkında bir kanaatin oluşmasına da imkân tanıyacaktır.

Söz varlığı, temelde “ad” ve “fiil” olarak ikiye ayrılmak ile beraber, adların dil içerisindeki kullanım sıklığı, çokluğu ve çeşitliliği fiillerden oldukça fazladır. Buradan yola çıkarak Kutb’ un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserini söz varlığı açısından daha iyi değerlendirebilmek için eserdeki adların kavram alanına göre incelenmesi yapılmıştır. Ancak bu yapılırken, adların farklı dillerden kolaylıkla alıntılandığı düşünülmüş ve Türkçe kökenli sözcüklerin alıntı sözcüklerden ayırt edilerek değerlendirilmesinin Türkçe açısından daha kıymetli olacağı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kutb, Hüsrev ü Şîrîn, Türkçe Adlar, Kavram Alanı.

ULUSLARARASI TÜRK
DÜNYASI
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
INTERNATIONAL
JOURNAL OF TURKISH
WORLD STUDIES
CİLT 6 / SAYI 2 / NİSAN
2023

Sorumlu Yazar
Corresponding Author

Mehmet ÖZEREN
Doç. Dr. Firat
el-mek: mehmetozeren@
hotmail.com
ORCID: 0000-0003-
4386-8312

Asiye ÇINAR
Uzm., Firat Üniversitesi
el-mek: asiyecinar23@
hotmail.com
ORCID: 0000-0003-
3235-9344

Gönderim Tarihi
Recieved
01.03.2023

Kabul Tarihi
Accepted
28.04.2023

Atıf
ÖZEREN, Mehmet,
ÇINAR, Asiye (2023).
“Kutb’un Hüsrev Ü Şîrîn
Mesnevisindeki Türkçe
Adların Kav-Ram
Alanlarına Göre
Değerlendirilmesi”,
*Uluslararası Türk
Dünyası Araştırmaları
Dergisi*, (6/2), 35-48.
DOI:
10.59182/tudad.1223715
ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

¹ Bu çalışma Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda Doç. Dr. Mehmet ÖZEREN danışmanlığında hazırlanan “Kutb’un Hüsrev ü Şîrîn’inde Adların Kavram Alanı” adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

THE EVALUATION OF THE TURKISH NAMES IN THE HÜSREV Ü ŞİRİN MASNAVİS BY QUTB ACCORDING TO THE CONCEPTUAL FIELDS

Abstract

The masnavi called Hüsrev ü Şîrîn, which was written in Persian by Nizami of Ganja in the 12th century, was translated into Turkish by a poet with the pseudonym Kutb in the first half of the 14th century. Analyzing the vocabulary of this work will also enable us to form an opinion about the situation of Turkish in the 14th century.

Although the vocabulary is divided into two groups "noun" and "verb", the frequency, multiplicity, and variety of nouns in the language are much more than verbs. From this point of view, to better evaluate Kutb's work Hüsrev ü Şîrîn in terms of vocabulary, the names in the work were examined according to the concept area. However, while doing this, it was thought that the names were easily quoted from different languages, and it was seen that it would be more valuable for Turkish to evaluate the words of Turkish origin by distinguishing them from the borrowed words.

Key words: Kutb, Hüsrev ü Şîrîn, Turkish Names, Conceptual Field.

Giriş

Dillerin yazılı ve sözlü boyutunu oluşturan sözcükler, kelimeler ile kelime grupları, kalıplaşmış ifadeler, atasözleri ve deyimler gibi çok katmanlı bir yapıdan oluşmaktadır. Sözcükler bir bütün olarak bakıldığında, bir dilin anlatım gücünü somut olarak ortaya çıkarmaktadır.

Diller veya dil türleri (yazılı dil, sözlü dil, işaret dili vd.), insan zihnindeki kavramların tamamını sayısal olarak da karşılık olarak da “dil”e getirmekten oldukça uzaktır. Bunun en büyük nedeni, dilin insan zihninde evrensel ya da kültürel soyut tasarımlardan oluşmuş olmasıdır. Soyut tasarımların çoğunluğu, “ad”ı koyamadıklarımızdan veya hiçbir zaman birbirinin aynısı olmayan ama birbirine yaklaştırılan, birbirine yakın olduğu düşünülen tasarımlara ortak “ad” verilerek karşılanmaktadır. Bu karşılıklar “sözcük” olarak yazılı ve sözlü dilde kullanılmaktadır. Bu kullanımlar arasında da dikkati çeken husus, her iki dil türünde de “kullanım” dışında kalan ama dil kullanıcısı tarafından bilinen sözcüklerin olmasıdır. Çalışmanın konusu itibarıyla yazı dili üzerinden düşünülecek olursa, yazılan dışında yazarın bildiği ama metne

geçir(e)mediği birçok sözcük bulunmaktadır. O nedenle yazılı metindeki sözvarlığı ile dönemin sözvarlığının ancak bir kısmı kayda geçmiş olmaktadır. Buna rağmen yazının kalıcılığı, yazı dilini üstün kılmaktadır.

Dilin her unsuru, ihtiyaç duyulan bir kavramı karşıladığı müddetçe kullanılır ve kullanıldığı oranda da değerlidir. O nedenle bir dile yerleşmiş alıntı sözcükler ile dilin kendine ait sözvarlığı dil kullanıcısı tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Ancak her dilin dilsel dünya görüşü farklı olduğu için bir dilin kendi sözcüklerini mümkün oldukça kullanması, o sözcüklere başvurması, o sözcüklerden yeni türetmeler yapması ve bunların yaygınlık kazanması veya bilinmesi, dil sisteminin devamını sağlaması açısından oldukça önemlidir. Türkçenin tarihine genel olarak baktığımızda ise 13. yüzyıla kadar alıntı kelime oranının Türkçe sözcükler karşısındaki oranının oldukça düşük olduğu dikkati çekmektedir. Ancak 13. yüzyıldan sonra alıntı manzum türlerin daha çok alıntı sözcüklerle işlendiği dönemler ve eserler ile alıntı sözcük oranının yükseldiği görülmektedir. Harezmi Türkçesi dönemi eserlerinden olan Hüsrev ü Şîrîn de Türkçenin o dönemki farklı lehçelerinin (Oğuz, Kıpçak, Doğu Türkçesi) dil özelliklerini bir arada barındırmasının yanı sıra Arapça ve Farsça sözcüklerin de yoğun olarak kullanıldığı bir eserdir. Ancak tarihî dönem eserlerimizdeki Türkçe sözvarlığı üzerine yapılan tematik çalışmalar (Öztürk, 2005: 201-208; Çakmak, 2015a: 427-460; Çakmak, 2015b: 135-143; Ekmen, 2018; Batmaz, 2013) ile karşılaştırma yapma imkânı sunmak amacıyla Türkçe sözcüklerin devamlılığını, sıklığını ve kullanım alanını tespit etmek Türkçe açısından daha önem arz etmektedir.

12. yüzyılda Genceli Nizamî tarafından yazılan Hüsrev ü Şîrîn mesnevisi, Kutb mahlaslı şair tarafından 14. yüzyılda (1340-1342 yıllarında) Farsçadan Türkçeye çevrilmiştir. Eserin mütercimi Kutb, Hüsrev ü Şîrîn'i Tını Bek Han ve onun eşi Melike Hatun adına kaleme almış ve hükümdara sunmuştur. Mesnevî, Köprülü'ye göre bu yönüyle Türk ve İran edebiyatlarında başka örneği bulunmayan bir orijinallik teşkil etmektedir (Hacıeminoğlu, 1999: 56; Argunşah ve Sağol Yüksekaya, 2013: 169). Köprülü, bu eserin Harezmi-Altın Orda sahasının bedîi maksatla yazılan ilk din dışı eseri olduğuna dikkat çekmiştir (Köprülü, 2016: 359). Zajaczkowski ise, Kutb'un atasözlerini dahi aynen almayıp Türkçe atasözleri ile değiştirerek

tercüme ettiğini belirtmiş, dolayısıyla metnin ‘Nizâmî’nin manzumesinin edebî bir adaptasyonu” olduğunu ifade etmiştir (Zajaczkowski, 1961: 159-168; Ercilasun, 2008: 373).

Genceli Nizâmî, eserinde Sasani hükümdarı Hüsrev (öl. 628) ile Ermeni melikesinin yeğeni Şirin’in aşk hikâyesini anlatır. Köprülü, Kutb’un tercümede bazen Nizâmî’den ayrılıp kısaltmaya gitse de hikâyenin genelinde Nizâmî’ye uyduğunu ifade etmektedir. Bazı tasvirleri Farsça aslından farklı olarak kendi içinde bulunduğu zamandan etkilenerek yaptığına dikkat çeker. Hüsrev’i, Altın Ordu hükümdarları gibi tasvir etmesini örnek olarak verir (Köprülü, 2016: 388-389). Konu olarak Hüsrev ile Şirin’in aşkı ön planda olsa da mesnevide Hüsrev’in siyasî hayatı da yer almaktadır (Argunşah ve Sağol Yüksekaya, 2013: 169).

12. yüzyılda Genceli Nizâmî tarafından yazılan Hüsrev ü Şirin mesnevisinin Kutb tarafından 14. yüzyılda (1340-1342 yıllarında) Farsçadan Türkçeye yapılan çevirisindeki Türkçe adların kavram alanlarına göre değerlendirilmesi şu şekildedir:

1. Türkçe Adların Kavram Alanı

1.1. Özel Adlar

Kutb’un Hüsrev ü Şirin adlı eserinde özel ad olarak kişi adları (64), devlet, ülke adı (12), millet adı (7), dil adı (1), din ve mezhep adı (4), eser adı (1) tespit edilmiştir. Bu özel adlar daha çok alıntı sözcüklerden oluşmaktadır. Ancak eserden tespit edilen Türkçe özel adlar şunlardır: altınboğa “Altınboğa” (457), semen- türk “Semen Türk” (269), tinibek “Tinibek” (191); kıpçak “Kıpçak, Kıpçak ülkesi” (458); türk “Türk” (208).

1.2. Yer Adları

Kutb’un Hüsrev ü Şirin adlı eserinde Farsça (10), Sansgritçe(1), Mogolca (1), Arapça (10), Türkçe (23) olmak üzere 43 yer adı kullanılmıştır. Eserde yer adlarının çoğunluğu Türkçe sözcüklerden oluşmaktadır: arık “ark, arık, su yolu, arık” (319), bük “ormanlık yer, orman” (198), iklim “kıta, bölge, memleket, ülke, diyar” (204), il “il, yurt, memleket” (208), ışık “eşik, kapı eşiği” (299), iv “ev” (200), konak “ev, konak, misafir, konuk” (224), köl “göl, havuz” (208), köprü “köprü, köprüg” (291), kuğuğ “kuyu” (189), orun “yer, mahal, makam, mevki, durum, vaziyet, cihet, taraf” (300),

otlağ “otlak, mera, çayır, otluğ” (241), sawlağ “hayvan sunulacak yer” (239), tağ “dağ” (205), tarlağ “tarla” (199), teñiz “deniz” (196), üyük “höyük, tepe gibi yüksek yer” (285), yaban “kır, yaban, çöl, yābān” (305), yaylağ “yaz geçirilecek yer, yayla” (239).

1.3. Gökyüzü İle İlgili Adlar

Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde gökyüzü ile ilgili toplam 14 ad tespit edilmiştir. Tespit edilen bu adların Farsça (4), Arapça (2), Türkçe (8) kökenli olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen Türkçe adlar şunlardır: bulut “bulut” (214), kök “gök, mavi, yeşil, ot” (212), kün “güneş, güneş ışığı” (182), tolun ay “dolunay” (207), yağmur “yağmur, yağın” (239), yengeç “yengeç burcu” (286), yıldız “yıldız” (182).

1.4. Organ Adları

Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde 46 organ adı tespit edilmiştir. Tespit edilen bu organ adlarının Farsça (6), Arapça (4), Türkçe (36) kökenli olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen Türkçe adlar şunlardır: ayak “ayak” (186), ağız “ağız” (184), al(ı)n “alın, karşı, ön taraf” (293), avunç “avuç” (186), bağ(ı)r “bağır, göğüs, ciğer” (290), barmağ “parmak” (201), baş “baş, kafa, ilk, ön kısım, uç, önder, lider” (184), bilek “bilek” (390), boğaz “boğaz, boğuz” (293), boy(u)n “boyun” (279), burun “burun” (293), dil (F.) “gönül, yürek, kalp” (181), döş “töş, göğsün ortası yahut üst tarafı” (354), içegü “kaburga kemiklerinin iç tarafında bulunan şeylerin adı, bağırsak” (274), iğın “omuz” (188), il “el, ilig, elig, el, el, elik” (289), in “yanak, en” (219), inek “çene, avurt, yanak, enek, en” (379), ir(i)n “dudak” (206), karam “göz bebeği” (206), karm “karm, midde, göbek, kuşak” (444), kaş “kaş” (206), kirpük “kirpik” (206), kol “el, kol, ön but” (190), koy(u)n “koyun, bağır, göğüs, kucak, himaye” (203), kök(ü)s “göğüs, köğüs, kögüz, köküz” (398), köz “göz” (181), kulak “kulak” (200), kursak “kursak, mide” (199), sünük “kemik, şünek” (349), ten (F.) “ten, vücut, gövde” (190), til “dil” (181), yanak “yanak, yanak” (197), yürek “yürek, kalp” (218), yüz “yüz, surat, çehre, ön, ön taraf, üst yan” (188).

1.5. Akrabalık Adları

Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde 24 akrabalık bildiren ad tespit edilmiştir. Tespit edilen bu adların 5' i Farsça kökenli, 2' si Arapça kökenli, 1'i Moğolca kökenli, 16' sı Türkçe kökenli adlardan

oluşmaktadır. Tespit edilen Türkçe adlar şunlardır: ana “anne” (264), ata “baba, ata, ced” (197), bala “yavru, kuş yavrusu” (264), hatun “hanım, kadın, zevce, hātūn, katun” (305), kadaş “akraba, hısım, kardeş, kayas, kaşaş” (333), karındaş “kardeş” (205), kelin “gelin” (264), kız “kız” (205), oğul “oğul” (197), oğlan “1. çocuk, yavru, oğul, erkek evlat, 2. nesil, soy, 3. buluş çağına yaklaşmış çocuk genç, 4. prens” (239), uya “kardeş” (198), yawuk “yakın, eş, dost, yavuk, yağuk” (332).

1.6. Araç ve Eşya Adları

Kutb’un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde 105 tane araç gereç, eşya adı tespit edilmiştir. Tespit edilen bu adların 25’ i Arapça, 30’ u Farsça, 2’si Yunanca, 48’ i Türkçe kökenli adlardan oluşmaktadır. Tespit edilen Türkçe adlar şunlardır: adak “kadeh, ayak, ayağ” (187), akça “akça, para” (293), altın “altın” (204), bağ “bağ, halat, çakır, ip” (188), baltaçık “büyük çekiç” (284), beşik “beşik” (197), çakmak “çakmak” (194), çanak “kadeh, bardak, kap, kâse” (447), çıkır “çıkırık (ip için), su dolabı” (185), idiş “kap, çanak, iyiş” (259), kalkın “kalkan, koruyucu” (198, 281), kamçı “kamçı” (191), kapıg “kapı” (181), kazan “kazan, büyük tencere, kazgan” (195), kazgan “kazan, büyük tencere, kazan, tağan” (318), kılıç “kılıç” (191), kın “kın, kılıç kılıfı” (298), kirış “kirış, yayın iki ucundaki esnek bağ” (277), kiş “sadak, ot torbası” (198), konrağı “çingirak, çan” (384), kön “deri, gön” (359), kümüş “gümüş” (206), ok “ok”(198), sağrak “bardak, kadeh, kap” (301), sipürtge “süpürge” (289), süni “süngü, mızrak” (198), tapuğ “eşik, kapı” (247), tarğak “tarak, tarağ” (231), top “top” (261), tor “ağ, tuzak” (288), tuç “tunç” (187), yarağ “silah, techizat, hazırlık” (188), yarmak “yarmak, para, akçe, sikke” (230), yip “ip, pamuk, yif” (231), yüzük “yüzük” (318).

1.7. Hayvan Adları

Kutb’un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde 60 tane hayvan adı tespit edilmiştir. Tespit edilen bu adların 12’ si Farsça, 2’ si Arapça, 46’ sı Türkçe kökenli adlardan oluşmaktadır. Tespit edilen Türkçe adlar şunlardır: arslan “aslan” (198), as “as, kürkünden yararlanılan bir hayvan, kakım, hermelin” (229), at “at” (229), balık “balık, balık burcu” (274), börü “kurt, böri” (269), buğra “erkek deva, deve aygırı, buğra, boğra” (327), çayan “çıyan, akreb, çağan, çıdan, çıyan” (289), çetik “kedi, çetük” (293), çibin “sivrisinek, arı, çıbm” (344), ıwuk

“kırlarda, taşlı yerlerde yaşayan geyik. Ivuk, ıvık” (227), işek “eşek, eşek, eşek” (277), iwke “su ördeği” (208), kawu “kuğu” (242), kaz “kaz” (242), kedik “av hayvanı, hayvan, keyik, kiyik” (219), kısrak “kısrak, dişi at” (211), koy “koyun, koyun” (289), koyan “tavşan” (207), kögerçin “güvercin, kögerçün, kögercin” (227), kuğu “kuğu, kuğu, koğu” (352), kunduz “kunduz” (206), kuş “kuş” (208), kuzgun “kuzgun, büyük kara karga” (391), ördek “ördek” (242), örümçük “örümcek, örümçek” (216), sıçan “fare, sıçan, sıçkan” (289), sığır “sığır, büyük baş hayvan” (297), sunkur “sunkur kuşu, sunkur, doğanların kuşu” (223), süglün “sülün” (264), tawuk “tavuk, tavuk, dağuk, dağuk, tağuk, takuk, takğu” (242), tilkü “tilki, tülki, tülkü” (213), tuygun “beyaz atmaca” (285), yengeç “yengeç” (286), yılan “yılan” (285).

1.8. Bitki Adları

Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde 42 tane bitki adı tespit edilmiştir. Tespit edilen bu adların 22' sinin Farsça, 4'ünün Arapça, 1'inin Yunanca, 15' inin Türkçe kökenli olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen Türkçe adlar şunlardır: arpa “arfâ, arfâ” (183), aşıklık “buğday, zahire, aşığ” (296), buğday “buğday, başak burcu” (251), çalık “başı sert ot” (266), çiçek “çiçek, çeçek, çeçek” (183), çimgen “çimen, çimenlik, çemen” (212), kav “kav, kuru ağaç tozu, kavağ, kevek” (227), ot “ot nebat” (182), saz “kamuş, ot, bataklık” (308), tiken “diken” (210), yıgaç “ağaç, dal, değnek, sopa, çöp, ağaç” (213).

1.9. İş ve Meslek Adları

Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde bu alan ile ilgili 41 ad tespit edilmiştir. Bu adlardan 11' i Arapça, 5' i Farsça, 7' si Farsça kökenli ad üzerine Türkçe ek getirilerek, 1' i Moğolca kökenli ad üzerine Türkçe ek getirilerek, 18' si Türkçe adlardan oluşmaktadır. Tespit edilen Türkçe adlar şunlardır: awçı “avcı, avçı” (256), bavurçı “aşçı” (352), bavurçılık “aşçılık” (299), bitikçi “yazıcı, bitigçi, bitkeçi” (343), ırawçı “şarkıcı” (204), ilçi “elçi, elçi” (266), iwdeçi “büyük çiftliklerde ve zengin evlerdeki aşçı başı” (299), kapıgıcı “kapıcı, nöbetçi, bekçi” (318), karakçı “dilenci, hırsız” (251), kopuzcu “kopuz çalan, kobuzçu” (200), korçı “nöbetçi, silahdar” (266), korçılık “nöbetçilik, silahdarlık” (299), kuymat “çoban, koyumat, koyçı” (269), okçı “okçu, ok atmada hünerli olan kişi, okçı” (244), tapugçı “hizmetçi, kapıcı” (318).

1.10. Giyecek Adları

Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde 14 tane giyecek adı tespit edilmiştir. Bu adların 7'si Arapça kökenli, 6'sı Türkçe kökenli olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen Türkçe adlar şunlardır: bürünçük "bürüncek, örtü, baş örtüsü, bürünçük, bürçek" (354), köşlek "gömlek" (183), kur "kuşak, kemer" (266), ton "elbise, giyecek, ton, don" (187).

1.11. Yiyecek Adları

Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde 16 tane yiyecek adı tespit edilmiştir. Bu yiyecek adlarının 2'si Arapça, 1'i Farsça 14'ü Türkçe kökenli olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen Türkçe adlar şunlardır: aş "yemek, aş" (300), azık "azık, yol yiyeceği" (292), bal "bal" (195), çakır bal "sızma bal" (419), kaymak "kaymak" (236), yağ "yağ" (271), yigü "yiyinti, yenecek nesne" (317), yoğurt "yoğurt" (430).

1.12. İçecek Adları

Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde 16 tane içecek adı tespit edilmiştir. Bu içecek adlarının 3'ü Arapça, 5'i Farsça, 8'i Türkçe kökenli adlardan oluşmuştur. Tespit edilen Türkçe adlar şunlardır: ayak "içki" (353), içgü "içecek, içilecek şey" (285), içim "yudum, içilecek şey" (352), koş "bir içki" (214), suw "su" (183), süt "süt" (202).

1.13. Sayı Adları

Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde 38 tane sayı adı tespit edilmiştir. Bunlar arasından üçünün alıntı sözcük olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen Türkçe sayı adları türlerine göre şu şekildedir:

1.13.1. Asıl Sayı Adları

altı "altı" (197), altmış "altmış", bir "bir" (267), biş "beş" (197), biş yüz "beş yüz" (420), iki "iki" (265), illig "elli" (340), illig miş "ellibin" (283), kırk "kırk" (357), miş "1000, bin" (206), miş tümen "çok, çok fazla, binlerce" (414), on "on" (185), on bir "on bir" (293), on biş "on beş" (221), on dört "on dört" (198), otuz "otuz" (391), seksen biş "seksen beş" (459), tokuz "dokuz" (198), dört "dört" (183), tümen miş "bin yıl, binlerce yıl" (257), üç "üç" (410), yigirmi

biş “yirmi beş” (459), yiti “yedî” (208), yiti yüz “yedi yüz” (459), yüz “yüz” (207), yüz tümen “yüzbin” (236).

1.13.2. Sıra Sayı Adları

bişinç “beşinci (5.)” (351), ikinç “ikinci, ékinçi, êk, ikinçi” (209), törtinçi “dördüncü (4.) törtünçi, törtinçi, törtönç, törtilenç” (351), üçünç “üçüncü, üçinç, üçinçi, üçünçi, üçüncü” (203).

1.13.3. Kesir Sayı Adları

törtde bir “dörtte bir” (553), yarım “yarım, yarı, buçuk, yaru” (333), yüzde bir “yüzdebir” (204).

1.13.4. Üleştirme Sayı Adları

birer “bîrer” (362), ikegü “ikisi, her ikisi, êkegü, ikigü” (356).

1.14. Renk Adları

Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde 12 renk adı tespit edilmiştir. Bu renk adlarının 2'si Arapça, 1'i Farsça, 9'u Türkçe kökenli adlardan oluşmuştur. Tespit edilen Türkçe renk adları şunlardır: ak “ak, beyaz” (229), boz “boz, açık toprak rengi” (420), kara “kara, siyah” (212), kapkara “kapkara” (384), sarığ “sarı renk, sarı, sarı” (216), timur boz “kır renk” (420), yaşıl “yeşil, mavi” (213).

1.15. Zaman Adları

Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde toplam 28 zaman adı tespit edilmiştir. Bu zaman adlarının 13' ü Arapça, 3' ü Farsça, 12' si Türkçe kökenli adlardan oluşmuştur. Tespit edilen Türkçe zaman adları şunlardır: ay “ay” (459), imdi “şimdi” (185), kış “kış” (205), kiçe “gece, geceleyin, keçe, kiç, keçe” (182), kün “gün” (182), soñ “son, sonra, geri, geriye” (217), tañ “tan, şafak, sabah vakti” (212), tün “dün” (412), tün “gece” (386), yarıñgı “yarınki, yarınkı, yarındagı, yarınğı” (333), yaz “ilkbahar, ilkbahar mevsimi, yay” (412), yıl “yıl, sene” (344).

1.16. Nitelik Adları

Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde 140 tane nitelik bildiren ad tespit edilmiştir. Bu nitelik adlarının 37' si Farsça, 52' si Arapça, 47'si Türkçe kökenli, 3' ü Farsça kökenli sözcüğe Türkçe ek getirilerek, 1' i Arapça kökenli sözcüğe Türkçe ek getirilerek oluşturulmuş sözcüklerden oluşmaktadır. Tespit edilen Türkçe nitelik

adları şunlardır: akrun “yavaş, sessiz, akru, ahru, akırn, akıru, arkun” (281), anıklık “hazırlık, hazırlanan gerekli olan şey, levazım” (231), asığ “1. Fayda, yarar, kazanç, 2. Kar, faiz, ası, assu”(185), bay “zengin, varlıklı” (215), bayık “doğru söz” (309), belgölük “belli, belirtili, açık ve seçik, belgölük, bilgölük” (197), çawuk “adı sanı yayılmış, ünlü, meşhur” (286), edgü “iyi, iyilik, güzel, hoş, idgü, eygü, eyü, igü” (317), edgölük “iyilik, edgölük, edgölük, eygölük” (353), ediz “yüksek, ulu, yüce, birşeyin tepesi, ediz, idiz” (222), erklik “güçlülük, hakimiyet, irklik” (233), mağ “emin, güvenilir (dost)” (325), katıg “katı, çok, zor, güç, iyice, sağlamca, sert, sıkı, güç, katı, katık, kattı” (410), kil “kel, saçı olmayan” (297), kin (A.) “geniş, kên” (262), kızlençi “saklı, gizlide olan” (198), küçey “zor, güç, çetin” (235), kür “cesur, yiğit, gözüpek” (261), küvençi “güvenç, övünç, iftihar, küwenç” (226), oyağlık “uyanıklık, uyanıklık halî” (243), oynagüçi “oynanan, eğlenen” (253), san “itibar, ün, saygınlık” (334), sanlıg “sayılı, sayısı belli” (341), sawluğ “hayalî, edepli, suwluğ” (239), sewüglük “sevgili, dost, hoş, giden, iyi, istenilen, sevilen” (197), suğ “aç gözlü, haris, kıskanç, sak” (334), süçüg “tatlı, hoş, süçi, sücü, süçük” (315), tatlı “tatlı, hoş, güzel, lezzetli, tatlıg” (243), toğşun “kuvvetli, bakımlı, haşarı (at için), toğşun” (341), türkân (F.) “güzel, hoş, hükümdar karısı, törkan” (266), tüz “1. düz, doğru, eşit, 2. adil ve doğru, 3. sapasağlam, sağlıklı düzgün” (195), ucuz “ucuz, bol, pahası aşağı, bol” (350), uluğ “büyük, ulu, yaşça büyük olan, aziz, eşraftan kimse, ulu, ulıg, uluk” (313), yalguz “yalnız, kimsesiz, yaluz, yalnız” (206), yaman “kötü, fena, yanlış, hata, haram, günahkar” (198), yaruğ “parlak, aydınlık, ışık, nur” (203), yinçke “ince, yinçge, yiniçke” (198), yitiz “yüksek, yitir” (357).

1.17. Dinî Kavram Adları

Kutb’un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde 92 tane dinî kavramlar ile ilgili ad tespit edilmiştir. Bu adların 83’ü Arapça, 2’si Farsça, 7’si Türkçe kökenli adlardan oluşmaktadır. Tespit edilen Türkçe dinî kavram adları şunlardır: idi “Tanrı, Allah, ide, ede, eye, iti” (184), tenri “Tanrı” (185), uğan “Allah, kadir, oğan” (197), uçmak “cennet, uçmağ, uşmağ, uşmağ, uçmağ, uçmağ, uçmak” (194), yarlık “buyruk, emir, ferman, yarlıg” (187), yazuk “günah, suç, yazık” (333), yalavaç “peygamber, elçi”.

1.18. Soyut Kavram Adları

Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde 37 tane soyut kavramlar ile ilgili ad tespit edilmiştir. Bu adların 18'i Arapça, 5'i Farsça, 1'i Çince, 13'ü Türkçe kökenli sözcükten oluşmaktadır. Tespit edilen Türkçe soyut kavram adları şunlardır: ant "ant, yemin, and" (259), ırğal "haz, lezzet, sevinç, zevk, refah" (274), kaç "azar, korkutma, tedbir, kaçık" (361), kavurtluk "heybet, azamet" (285), kıw "baht, devlet, talih, kut" (310), köyük "yanık, acı, üzüntü" (285), kut "saadet, kut" (319), sakınc "düşünce, endişe, fikir" (196), sakış "sayı, hesap, vergi, sağış" (201), töre "töre, usul, gelenek" (350), yargu "yargı, mahkeme, hüküm, zabt etme, sahiplenme" (273), yas "yas, matem, bela, musibet" (342), yırğamaklık "refah ve saadet içinde yaşama" (274).

1.19. Edebiyat İle İlgili Kavram Adları

Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde 13 tane edebiyat ile ilgili kavram adı tespit edilmiştir. Bu adların 11'i Arapça, 1'i Farsça, 1'i Türkçe kökenli sözcükten oluşmaktadır. Tespit edilen Türkçe edebiyat ile ilgili kavram adı şu şekildedir: bitik "mektup, kitap, bitig" (458).

1.20. Askerî Kavram Adları

Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde 4 tane askerî kavram adı tespit edilmiştir. Bu adların 1'i Farsça, 1'i Moğolca, 2'si Türkçe kökenli sözcükten oluşmaktadır. Tespit edilen Türkçe askerî kavram adları şunlardır: çavuş "çavuş, askerî rütbe" (260), çerig "asker, ordu, çerik, çeri" (255).

Sonuç

Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn adlı eserindeki adların kavram alanlarına göre incelenmesi sonucunda özel adların 5'i, yer adlarının 23'ü, gökyüzü ile ilgili adların 8'i, organ adlarının 36'sı, akrabalık adlarının 16'sı, araç ve eşya adlarının 48'i, hayvan adlarının 46'sı, bitki adlarının 15'i, iş ve meslek adlarının 18'i, giyecek adlarının 6'sı, yiyecek adlarının 14'ü, içecek adlarının 8'i, sayı adlarının 35'i, zaman adlarının 12'si, nitelik adlarının 47'si, dinî kavram adlarının 7'si, soyut adların 13'ü, edebiyat ile ilgili adların 1'i, askerî adların 2'si Türkçe kökenli sözcüklerden oluşmaktadır. Ancak Türkçe kökenli sözcüklerin de bulunduğu bu kavram alanlarından özel adların, araç ve eşya adlarının, bitki adlarının, iş ve meslek adlarının, giyecek

adlarının, zaman adlarının, nitelik adlarının, soyut adların çoğunluğu alıntı sözcüklerden oluşmaktadır. Özellikle dinî kavram adları ile edebiyat alanı ile ilgili adların çok büyük bir çoğunluğu Arapça alıntı sözcüklerden oluşmaktadır. Türkçe kökenli sözcüklerin ise organ adları, akrabalık adları, hayvan adları, yiyecek adları, sayı adları gibi bir dilin temel sözvarlığını oluşturan alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Dolayısıyla bu eserden yola çıkılarak tarihten günümüze Türkçenin temel sözvarlığının büyük oranda korunduğu ya da çok az değişime uğradığı gözlemlenmektedir. Buna paralel olarak kültür coğrafyası, komşuluk ilişkileri gibi birçok nedene bağlı olarak sonradan öğrenilen bilgilerin kavram alanları ile ilgili sözvarlığının alıntı sözcüklerden oluştuğu tespit edilmektedir.

ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

‘a	: ع (ayn) sesi
ā	: Uzun a (آ)
ḏ/ẓ	: ض sesi
f, w	: ف sesi
ġ	: غ sesi (tonlu art damak g ünsüzü)
ḥ	: ح sesi
ḫ	: خ sesi
ī	: uzun i sesi (ي)
ī	: uzun ı sesi
ķ	: ق sesi (tonsuz art damak k ünsüzü)
ŋ	: damak n’si (ك)
ş	: ص sad sesi
ţ	: ط sesi
ū	: uzun u sesi
ẓ	: ذ sesi
ẓ	: ظ sesi

Kaynakça

- BATMAZ, Macidegöl (2013). *Eski Uygur Türkçesinde Tıp Terimleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- ÇAKMAK, Cihan (2015a). “Dîvânü Lugâtî't Türk'te Araç Gereçlere Ait Söz Varlığı”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/16 Fall 2015, s. 427-460.
- ÇAKMAK, Cihan (2015b). “Dîvânü Lugâtî't-Türk'te Vücut ve Organ Adları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 41, s. 135-143.
- DEMİRCİ, Ümit Özgür ve KARSLI, Sibel (2014). *Kutb'un Husrav U Şîrîn'i* (Dizin). İstanbul: Kesit Yayınları.
- ECKMANN, Janos (2014). *Harezm, Kıpçak, Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- EKMEN, Botan Cudi (2018). *Eski Uygur Türkçesi Metinlerinde Organ Adları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2008). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- HACİEMİNOĞLU, Necmettin (1999). “Hüsrev ü Şîrîn”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 19, Ankara, 56.
- HACİEMİNOĞLU, Necmettin (2000). *Kutb'un Husrev ü Şîrîn'i ve Dil Hususiyetleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- KÖPRÜLÜ, Fuat (2016). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Alfa.
- ÖZTÜRK, Faruk (2005). “Kutadgu Bilig'de Bitki Adları”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt VI, Sayı 1, 201-208.
- ZAJĄCZKOWSKI, Ananiasz (1961). Najstarsza wersja turecka ħusrāv u šîrîn quṭba III. Warszawa.
- ARGUNŞAH, Mustafa ve SAĞOL YÜKSEKKAYA, Gülden (2013). *Karahanlıca Harezmece Kıpçakça Dersleri*, İstanbul: Kesit Yayınları.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
☒ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
☐ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Üniversitesi Etik Kurulu'nun tarih sayı ve karar..... ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.
2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.

